

پژوهشگر

نسرین

محمدخانی¹

چکیده

پژوهش حاضر یا آثار رازداری بر سلامت فردی و اجتماعی انجام شده است و سوال اصلی پژوهش این است که آثار رازداری بر سلامت فردی و اجتماعی چیست؟ رازداری به معنای حفظ و عدم افشای اطلاعات خصوصی یا حساس، نقش مهمی در سلامت فردی و اجتماعی ایفا می‌کند. این مقاله به بررسی تأثیرات رازداری بر سلامت فردی و اجتماعی می‌پردازد و به تحلیل چگونگی اثرگذاری آن بر جوانب مختلف زندگی افراد می‌پردازد. رازداری می‌تواند به کاهش استرس، اضطراب و احساسات منفی کمک کند و به تقویت اعتماد و روابط اجتماعی مؤثر منجر شود. در سطح اجتماعی، رازداری به تقویت امنیت اجتماعی، کاهش تنش‌ها و بهبود روابط بین‌فرهنگی کمک می‌کند. مقاله به بررسی چالش‌ها و راه‌حل‌های مربوط به رازداری می‌پردازد و پیشنهاداتی برای ارتقاء رازداری در جامعه ارائه می‌دهد. این پیشنهادات شامل ایجاد قوانین و مقررات حفاظتی، آموزش عمومی و آگاه‌سازی، و استفاده از فناوری‌های نوین برای حفاظت از اطلاعات شخصی است. با توجه به اهمیت روزافزون رازداری در دنیای مدرن، مقاله نتیجه‌گیری می‌کند که حفظ رازداری نه تنها به ارتقاء سلامت روانی و اجتماعی فردی کمک می‌کند، بلکه موجب تقویت امنیت و روابط اجتماعی در سطح جامعه می‌شود. در نهایت، توجه به چالش‌ها و اجرای راهکارهای مؤثر می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و امنیت اطلاعات کمک کند.

واژگان کلیدی: رازداری، سلامت، امنیت، کیفیت.

مقدمه

رازداری از خصلت‌های الهی، جزو اوصاف مؤمنین کامل، نشانه کمال عقل و به عنوان منبع خیرات شناخته شده است. انسان رازدار، وفادار و امین است و با حفظ اسرار، موقعیت خود را حفظ کرده و آبرو و ناموس دیگران را نیز محترم می‌شمارد. از این رو، اسلام حفظ اسرار و رازداری را مورد تأکید قرار داده است، رازداری به عنوان یکی از اصول اساسی حریم خصوصی و حفاظت از اطلاعات شخصی، نقش مهمی در زندگی فردی و اجتماعی دارد. در دنیای امروز که اطلاعات به

1 - حوزه کریمه اهل بیت (سلام الله علیها) شهرستان خوانسار

سرعت در حال تبادل و دسترسی است، توانایی حفظ رازداری و مدیریت اطلاعات حساس به یک ضرورت تبدیل شده است. رازداری، علاوه بر تأثیرات مستقیم بر فرد، می‌تواند تأثیرات گسترده‌ای بر جامعه و روابط اجتماعی داشته باشد. رازداری به معنای محافظت از اطلاعات خصوصی و جلوگیری از افشای آن‌ها به دیگران است. این مفهوم شامل حفظ اطلاعات شخصی، حرفه‌ای و حساس از افشا یا سوء استفاده می‌شود. اهمیت رازداری به دلایل مختلفی نظیر حفظ حریم خصوصی، ایجاد اعتماد و پیشگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی است. در دنیای مدرن، با افزایش استفاده از فناوری‌های دیجیتال و رسانه‌های اجتماعی، حفاظت از اطلاعات شخصی و حفظ رازداری به چالش‌های جدیدی مواجه شده است. افشای ناآگاهانه یا سوءاستفاده از اطلاعات شخصی می‌تواند به عواقب جدی نظیر نقض حریم خصوصی، آسیب به روابط اجتماعی و کاهش اعتماد منجر شود. در این مقاله بدنبال سلامت روان بصورت فردی و اجتماعی هستیم و دیدگاه‌هایی را ارائه می‌دهد که می‌تواند رفتارهای فردی، اجتماعی افراد را در جامعه تقویت کند. در این موضوع کتابهای زیادی گردآوری شده از جمله کتاب آیین رازداری در اسلام کتاب معرفت اخلاقی جلد ۱ صفحه ۵. کتاب اخلاق نظامی. نشریه روانشناسی در دین و آیین رازداری در اسلام اشاره به رازداری در مواردی شده است ولی مقاله که ارائه داده ام فقط اختصاص به رازداری در آن است که پیامدهای قابل توجهی در اصلاح جامعه دارد.

مفهوم شناسی

معنای لغوی :

سر: از نظر لغت و اصطلاحی «سر» از ماده «س ر ر» در لغت به معنای پنهان کردن مطلبی در دل می‌باشد.¹ (1) یا سخن پنهان کسی را در دل نگه داشتن . (1)

معنای اصطلاحی :

رازداری، فضیلتی اخلاقی است که به حفظ اسرار و رازهای مگوی دیگران در نزد افراد دیگر اطلاق می‌شود؛ از همین رو واژه «سر» به معنای در میان گذاشتن امری پنهانی به دیگری و سفارش به پنهان داشتن آن، شایع‌ترین لفظ در تفهیم معنای «رازداری» به حساب می‌آید، به صورتی که سر و مشتقات آن مجموعاً ۳۳ مرتبه در قرآن کریم در معنای مخفی کردن شئی‌ای به کار رفته است؛ چنانچه

1 - راغب اصفهانی حسین بن محمد مفردات راغب، ص ۴۰۴.

در آیه‌ای از آیات کتاب عزیز می‌خوانیم: «يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَ مَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ»¹

آنچه را در آسمان‌ها و زمین است می‌داند و از آنچه پنهان یا آشکار می‌کنید، با خبر است و خداوند از آنچه در درون سینه هاست، آگاه است». این واژه در اغلب استعمالات خود به معنای سخن پنهانی یا راز باطنی افراد به کار گرفته شده است.

1- آثار رازداری بر سلامت فردی

رازداری می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر سلامت روانی فرد داشته باشد. حفاظت از اطلاعات شخصی و جلوگیری از افشای نادرست آن‌ها می‌تواند به کاهش استرس، اضطراب و احساسات منفی کمک کند. افراد با حفظ رازداری می‌توانند احساس امنیت بیشتری داشته باشند و به بهبود کیفیت زندگی خود پردازند. علاوه بر این، رازداری می‌تواند به تقویت اعتماد به نفس و خودآگاهی فردی کمک کند.

الف (کاهش استرس و اضطراب:

رازداری می‌تواند به کاهش سطح استرس و اضطراب کمک کند، زیرا افراد احساس می‌کنند که اطلاعات حساس آن‌ها در امان است و در معرض قضاوت یا سوء استفاده قرار نخواهد گرفت. افراد با تجربه‌های خصوصی یا آسیب‌زا ممکن است با به اشتراک گذاشتن این تجربه‌ها با افراد نامناسب، استرس بیشتری را تجربه کنند. رازداری به آن‌ها کمک می‌کند تا احساس امنیت بیشتری داشته باشند.²

ب) تقویت خودآگاهی و اعتماد به نفس:

1 - تغابن /سوره ۶۴، آیه ۴.
2 - سولوو، د. ج. (2008). درک حریم خصوصی. انتشارات دانشگاه هاروارد

حفظ رازداری در مورد مسائل شخصی به افراد کمک می‌کند تا به خودآگاهی بیشتری دست یابند و اعتماد به نفس خود را تقویت کنند. هنگامی که فرد می‌داند که مسائل خصوصی او مورد احترام و حفاظت قرار دارد، می‌تواند با اعتماد به نفس بیشتری به مسائل زندگی خود بپردازد.¹

ج) پیشگیری از سوءاستفاده:

رازداری به پیشگیری از سوءاستفاده و بهره‌برداری از اطلاعات حساس کمک می‌کند. حفظ اطلاعات پزشکی یا مالی حساس به جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی کمک می‌کند.²

د) رازداری موجب تقویت ایمان

انسان با ایمان در شرایط گوناگون زندگی، خود را در محضر پروردگار متعال می‌بیند و خدا را شاهد و ناظر رفتار خویش می‌داند. ایمان به خداوند در اعماق جان چنین فردی ریشه دوانیده است و رشته حضور الهی را هیچ‌گاه گسسته نمی‌بیند و چون او را ناظر بر اعمال و رفتار خود می‌داند، هرگز اقدام به انجام عملی که موجب رنجش شود، نمی‌کند؛ از همین‌رو انسان‌های با ایمان غالباً رازدار هم هستند، چرا که با توجه به متون دینی و منابع روایی، ایمان در گرو رازداری و حفظ اسرار است؛ چنانچه در حدیثی از نبی مکرم اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌خوانیم: «لَا يَكْمُلُ الْمُؤْمِنُ إِيْمَانَهُ حَتَّى يَحْتَوِيَ عَلَى مِائَةِ وَ ثَلَاثِ خِصَالٍ... أَصْلَدَ مِنَ الصَّلَاةِ، لَا يَكْشِفُ سِرّاً وَ لَا يَهْتِكُ سِتْراً؛³

امام علی(ع) در خصوص اهمیت رازداری می‌فرماید: «سینه خردمند صندوق راز اوست.⁴

ز)- حفظ اسرار شخصی

خویشترنداری در حفظ اسرار و رموز شخصی، به معنای بیان نکردن تمامی اتفاقات و مسائل شخصی، یکی از مهمترین اقسام رازداری است که از نشانه‌های وسعت روح و قدرت اراده می‌باشد. اما متأسفانه‌ای چه بسا افرادی که اسرار زندگی خود را اصطلاحاً بر روی دایره ریخته و به خاطر ضعف در این قسمت، سرنوشت خویش و یا جامعه‌ای را به خطر افکنده‌اند و چه بسیار ناراحتی‌هایی که در زندگی به خاطر ترک حفظ اسرار برای خود به وجود آورده‌اند. بنابراین انسان عاقل سینه خود را صندوقچه اسرارش قرار می‌دهد و از طریق رازداری، خود را از پیامدهای ناگوار افشای اسرار، مصون می‌دارد. امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «سِرُّكَ أَسِيرُكَ، فَإِنْ أَفْشَيْتَهُ صِرْتُ أَسِيرَهُ؛⁵

راز تو، مادامی که آن را بر ملا نکردی، اسیر تو است، ولی اگر آن را فاش کردی، تو اسیرش می‌شوی».

1 - وستین، ا. ف. (1967). حریم خصوصی و آزادی. آنتنوم.

2 - نیسنباوم، ه. (2010).

3 - مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۶۷، ص ۲۱۰.

4 - نهج البلاغه، محمد دشتی، حکمت 6.

5 - تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، شرح غررالحکم، ج ۴، ص ۱۴۶.

همچنین باید توجه داشت که انسان گاهی سرّ خود را برای دوست مورد اعتمادی بیان می‌کند، غافل از آنکه آن دوست نیز ممکن است دوست مطمئن دیگری داشته باشد و سومی نیز به همین صورت تا اینکه شخص ناخداگاه متوجه می‌شود که اسرارش همه‌جا بر سر زبان‌هاست، یا اینکه الی چه بسا همان دوست روزی دشمن انسان شود؛ چنانچه در حدیثی از امام صادق (علیه‌السلام) می‌خوانیم: «لَا تُطْلِعْ صَدِيقَكَ مِنْ سِرِّكَ إِلَّا عَلَى مَا لَوْ اطَّلَعَ عَلَيْهِ عَدُوُّكَ لَمْ يَضُرَّكَ فَإِنَّ الصَّدِيقَ قَدْ يَكُونُ عَدُوُّكَ يَوْمًا مَّا»¹

اسرار را حتی به دوستت مگو، مگر در آنجا که اگر دشمن تو بر آن سرّ آگاه شود، ضرری به تو نمی‌رساند؛ زیرا دوست ممکن است روزی به صورت دشمن درآید»

ر) عامل رشد شخصیت و اعتماد

رازداری باعث رشد شخصیت و احساس استقلال فرد می‌گردد و به او انگیزه بیشتری برای حفظ رازها می‌دهد؛ چرا که فقط در این صورت است که دیگران به شخص اعتماد نموده و راز مگوی خود را برای او بیان می‌کنند که این امر نمایانگر شخصیت، استقلال و مورد اعتماد بودن شخص است که موجب اعتماد دیگران به وی شده و اسرار زندگی خود را برای او بازگو می‌کنند.

از جمله همین عدم رازداری و افشای سرّ که به موجب آن، دامنه انتخاب آدمی محدود می‌شود و دیگر قادر به گرفتن هر تصمیمی نیست؛ چون باید ملاحظه دیگران را نیز بکند و دیگران این اجازه را به خود می‌دهند تا به جای او تصمیمگیری نمایند. بنابراین از مهمترین آثار رازداری و حفظ اسرار این است که به انسان قدرت انتخاب و آزادی در آن را می‌دهد؛ چنانچه امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: «مَنْ كَتَمَ سِرَّهُ كَانَتْ الْخَيْرَةُ بِيَدِهِ»²

کسی که راز خود را بپوشاند همواره اختیار آن به دست اوست [و کسی که بپوشاند از اختیارش بیرون می‌رود]». آری اعتبار و اختیار انسان در زیر زبان او نهفته است».

ژ) رازداری و وظیفه شرعی

امیر المؤمنین (ع) ضمن توصیه‌های اخلاقی و حکومتی به مالک اشتر، تأکید می‌کنند که تو به‌عنوان والی، بیش از هر کس سزاوار حفظ اسرار مردم هستی: «مردم عیوبی دارند که رهبر امت در پنهان داشتن آن از همه سزاوارتر است».³ امام در ادامه با اشاره دوباره به لزوم پوشش رازهای مردم چنین می‌فرماید: «پس هر مقدار که می‌توانی زشتی‌ها را بپوشان، تا خداوند نیز آنچه را که دوست داری بر مردم پوشیده ماند، بپوشاند».⁴ این حدیث شریف بیانگر تکلیف دوچندان رازداری از سوی کسانی است که خاصی دارند.⁵

2- آثار رازداری بر سلامت اجتماعی

الف) تقویت روابط اجتماعی

1 - شیخ صدوق، محمد، امالی، ص ۷۶۷.

2 - نهج البلاغه، حکمت ۱۶۲.

3 - محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۴۲۹.

4 - همان کتاب.

5 - همان.

البته ممکن است گفته شود که فرمانده بنا بر اخلاق صنفی و رفتار اطلاعاتی خود نمی تواند بسیاری از سؤال ها و توقعات آنان را پاسخ گوید، زیرا اصل اساسی، حفظ اسرار محرمانه سازمانی (رعایت اصول حفاظتی) است و این با اصل صداقت و يك رنگی منافات دارد.

در حل مسئله می توان گفت:

اولاً، میان این دو اصل، منافاتی نیست، زیرا امام (ع) نیز (در همان نامه 50) در جمله «حق شما بر من آن است که جز اسرار جنگی هیچ رازی را از شما پنهان ندارم»¹ رهنمون می فرمایند که هم باید يك رنگی فرمانده و هم اسرار نظامی حفظ شود² و فرمانده می تواند با توجیه یاران و دوستان خود به آنان بفهماند که از گفتن برخی مسائل و احیاناً پاسخ برخی خواسته ها به سبب تعهد و پیمانی مقدس، اخلاقاً معذور است.

ثانیاً، در صورت قبول منافات داشتن آن دو، مصلحت رازداری گاهی بر مصلحت دوستی و صداقت برتری دارد. حفظ برخی اسرار، مانند اسرار حکومتی و فوق العاده سرّی بسیار ضروری است، زیرا با حفظ آنها می توان امکان بسیاری از زیان ها را از ناحیه دشمن سلب کرد و همواره ابتکار عمل را در دست داشت.³

باید توجه داشت که پیامدهای افشای این گونه رازها ناگوارتر و زیانبارتر از افشای انواع دیگر رازهاست، زیرا باعث کشف اطلاعات توسط جاسوسان و انتقال آن به خارج از کشور می شود. ترور برخی از دانشمندان⁴ هسته ای و نظامیان و تصمیمات سازمان ملل علیه ما و ابتکار عمل دشمن ... به سبب کشف این گونه اسرار ناشی شده است.

امامان بزرگوار ما پیوسته شیعیان را از افشای اسراری که کیان شیعه را به خطر می انداخت، برحذر می داشتند. برای مثال، امام صادق (ع) به یکی از کارگزارانش می فرمایند: «زبان را نگهدار و باعث سلطه دیگران (دشمنان) بر ما مشو.»⁵ امام محمدباقر (ع) نیز می فرماید:

روز قیامت، فردی را به سبب مشارکت در خون افراد دیگر، مؤاخذه می کنند. او می گوید: خدایا! تو می دانی که من خون کسی را نریخته ام. خداوند متعال می فرماید: بلی، چنین کاری به طور مستقیم از تو دیده نشده، اما تو از فلانی مطلبی را شنیدی و برای دیگران نقل کردی و این مطلب به گوش ظالم جبّاری رسید و آن فرد به همین علت کشته شد و تو در خون او شریک شدی.⁶

پیامدهای عدم رعایت رازداری

از دیدگاه اسلامی، نقض رازداری آثار نامطلوب فراوانی دارد که برخی از آنها عبارت اند:

(الف)- تباهی کارها و نرسیدن به نتیجه مطلوب

1 - همان

2 - محمد دشتی، امام علی (ع) و مسائل نظامی و دفاعی، ص 178.

3 - علی اصغر الهام نیا و همکاران، اخلاق اطلاعاتی، ص 44.

4 - جمعی از نویسندگان، آیین رازداری در اسلام، ص 41 و 43 و 45 و 85.

5 - محمدبن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج 2، ص 113.

6

در حدیث شریفی رازدار نبودن موجب تباهی کار و از بین رفتن نتیجه مطلوب معرفی شده است: «هر کس سرّ تو را آشکار ساخت، کار تو را ضایع کرده است»¹. «در واقع، فاش کردن سرّ، مانع رسیدن به نتیجه مطلوب و کامل کارها می‌شود.

(ب)- از بین رفتن اعتماد در اثر خیانت

فاش کردن سرّ مردم نوعی خیانت در امانت است و این امر موجب از بین رفتن اعتماد می‌شود. از پیامبر اکرم (ص) روایت شده است: «ای اباذر! آنچه در مجالس می‌گذرد امانت است و علنی کردن سرّ مسلمان خیانت می‌باشد»². این نوع خیانت (نقض رازداری)، آشکارترین و مهم‌ترین خیانت در مشاوره به شمار می‌آید. در حدیث دیگر امام صادق (ع) خیانت را در مقابل «امین بودن» قرار می‌دهد: «سزاوار نیست کسی را که امین دانسته‌ای متهم سازی و خائنی را که آزموده‌ای، امین بدانی»³؛ از این روی، نقض رازداری نوعی خیانت است که از تبعات آن، دوری از امانت و از بین رفتن اعتماد مراجع می‌باشد⁴.

نتیجه گیری

رازداری، به عنوان یک اصل اساسی در حفاظت از حریم خصوصی و اطلاعات شخصی، تأثیرات گسترده‌ای بر سلامت فردی و اجتماعی دارد. این مقاله به بررسی اثرات رازداری و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی پرداخته و نشان داده است که حفظ رازداری می‌تواند به کاهش استرس، افزایش اعتماد به نفس، و تقویت روابط اجتماعی کمک کند. تأثیرات بر سلامت فردی: رازداری به کاهش استرس و اضطراب کمک می‌کند و به افراد اجازه می‌دهد که احساس امنیت بیشتری داشته باشند. با

1 - نهج البلاغه

2 - عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، همان، ص 419.

3 - حسین نوری، همان، ج 8، ص 398.

4 - محمدرضا عطائی، مجموعه ورام، آداب و اخلاق در اسلام، ص 558

حفظ اطلاعات حساس، فرد می‌تواند از بروز احساسات منفی مانند شرمندگی و گناه جلوگیری کند و سلامت روانی خود را حفظ کند. همچنین، رازداری به تقویت خودآگاهی و اعتماد به نفس کمک کرده و به افراد امکان می‌دهد با اطمینان بیشتری به مسائل زندگی خود بپردازند.

تأثیرات بر سلامت اجتماعی: در سطح اجتماعی، رازداری به تقویت روابط فردی و حرفه‌ای کمک کرده و موجب کاهش تنش‌ها و تعارضات می‌شود. حفظ حریم خصوصی و اطلاعات حساس به ایجاد اعتماد و ارتقاء امنیت اجتماعی کمک می‌کند. همچنین، رازداری به پیشگیری از سوءاستفاده و بهره‌برداری‌های احتمالی از اطلاعات شخصی و حرفه‌ای کمک می‌کند.

پیشنهادهای برای آینده: توجه به آموزش و ارتقاء آگاهی عمومی درباره رازداری، استفاده از ابزارهای فناوری برای حفاظت از داده‌ها، و ایجاد سیاست‌های امنیتی می‌تواند به بهبود حفاظت از اطلاعات شخصی و ارتقاء کیفیت زندگی فردی و اجتماعی کمک کند. همچنین، توجه به تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی در مدیریت رازداری می‌تواند به تقویت روابط بین‌فرهنگی و ارتقاء امنیت اجتماعی کمک کند.

در نهایت، رازداری نقش کلیدی در حفظ سلامت فردی و اجتماعی ایفا می‌کند. با اجرای راهکارهای مؤثر و توجه به چالش‌ها، می‌توان به بهبود کیفیت زندگی و تقویت روابط اجتماعی کمک کرد و از امنیت اطلاعات محافظت نمود.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

- راغب اصفهانی حسین بن محمد مفردات راغب، ص ۴۰۴.
- 2- سولوو، د. ج. (2008). درک حریم خصوصی. انتشارات دانشگاه هاروارد.
- 3 - وستین، ا. ف. (1967). حریم خصوصی و آزادی. آتنوم.
- 4- نیسنباوم، ه. (2010). حریم خصوصی در زمینه: فناوری، سیاست، و یکپارچگی زندگی اجتماعی. انتشارات دانشگاه استنفورد.
- 5- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۶۷، ص ۲۱۰.
- 6 - نهج البلاغه ، محمد دشتی ، حکمت 6.
- 7- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، شرح غررالحکم، ج ۴، ص ۱۴۶.
- 8- شیخ صدوق، محمد، امالی، ص ۷۶۷.
- 9 - محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 12، ص 429.
- 10- بامبرگر، ک. آ.، و ماللیگان، د. ک. (2015).
- 1 - کوهین، ج. ای. (2013). پیکر بندی خود شبکه‌ای: قانون، کد و بازی‌های روزمره. انتشارات بیل.
- 12- ریگان، پ. م. (1995).
- 13 - حر عاملی ، ابو جعفر ، وسائل الشیعه ، ج 20 ، ص 264.
- 14- این شعبه حرانی ، حسن ، تحف العقول ، ص 223.
- 15- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، شرح غررالحکم، ج ۴، ص ۱۴۶.
- 16- کلینی، محمد، اصول کافی، ج ۲، ص ۲۳۱.
- 18 - زنوزی، ملا عبدالله، انوار جلیه، ص ۱۵۶.
- 19 - منور، محمد، اسرار التوحید، ص ۵۳.
- 20 - قاسم واثقی، اخلاق مدیریت، ج 1، ص 123.

- 21 - محمد دشتي، امام علي (ع) و مسائل نظامي و دفاعي، ص 178.
- 22- علي اصغر الهامنيا و همكاران، اخلاق اطلاعاتي، ص 44 .
- 23- جمعی از نویسندگان، آیین رازداری در اسلام، ص 41 و 43 و 45 و 85..
- 24 - حسين نوري، همان، ج 8، ص 398.
- 25- محمدرضا عطائي، مجموعه ورام، آداب و اخلاق در اسلام، ص 558.
- 26- بامبرگر، ک. آ.، و مالليگان، د. ک. (2015). حریم خصوصی در عمل: هدایت رفتار شرکتی در ایالات متحده و اروپا. انتشارات MIT.
- 27- ریگان، پ. م. (1995). قانون‌گذاری حریم خصوصی: فناوری، ارزش‌های اجتماعی، و سیاست عمومی. انتشارات دانشگاه کارولینای شمالی.
- 28- لین، آ. (2004). حریم خصوصی و نقش هنجارهای اجتماعی. مجله فلسفه اجتماعی، 35(4)، 472-487.
- 29- مارکوس، ه.، و کیتایاما، س. (1991). فرهنگ و خود: پیامدها برای ساختارهای خود و عزت نفس. مرور روان‌شناسی، 98(2)، 224-253.
- 30- سولیوان، م. (2007). نقش حریم خصوصی در تعاملات اجتماعی: مروری بر ادبیات. راهنمای روان‌شناسی اجتماعی و شخصیتی، 1(1)، 10-28.
- 31- بلاژانژه، ف.، و کراسلر، ر. ای. (2011). حریم خصوصی در عصر دیجیتال: مروری بر ادبیات. رایانه‌ها در رفتار انسانی، 27(4)، 1134-1141.